

sequentia patet, quia si materia virtutis moralis est regulabilis a prudentia, et ratione; ergo illa materia nec secundum se est ipsa regula, quia est regulabilis, neque necessario annexa ipsi regulæ, quia est contingens, et libera, atque adeo defectibilis a regula; et quia latitudinem habet secundum plus aut minus, et secundum varias circumstantias, potest aliquando cadere a regula per excessum, et abundantiam, aliquando per defectum. Ergo regulatio ejus, qua neque deficit, neque exceditur, in medio dicitur consistere.

XIV. Nec obstat, quod in primo argumento in articulo primo objicit S. Thomas, quia potius debet dici, quod virtus consistit in ultimo, quam in medio, si quidem virtus dicitur ultimum potentiæ, ut dicitur in primo de cælo; ergo potius debet dici, quod virtus est in excessu, et in ultimo, quam in medio. Sed respondet D. Thomas, quod secundum diversas considerationes potest dici, quod virtus est in ultimo, et in medio. Nam si in virtute consideretur id quod est rationis, sic est in ultimo, et in extremo id est, in optimo, quia optimum quod ratio potest, virtus est. Si autem in virtute consideretur id quod est materia regulabilis, et defectibilis a regula, sic consistit in medio, quia materia illa ratione suæ latitudinis potest esse in magis, et in minus, et ita reducitur in medium ipsa materia ab eo quod est optimum in ratione. Et sic dixit philosophus in secundo ethicorum, capite sexto quod: « Virtus secundum substantiam (id est materiam) medietas est, secundum autem optimum, et bene, est extremitas. »

XV. Quod si instes: Nam adhuc ex parte materiæ, virtus aliqua moralis consistit in extremo, et non in medio; ergo adhuc doctrina est falsa. Antecedens probatur, in magni-

ficentia, quæ non mediocribus, sed magnis, et extremis sumptibus exercetur: virginitas quoque non solum abstinet ab illicito coitu, sed ab omni venere: humilitas quanto depressior in animo, tanto virtuosior: et pœnitentia non fit deterior in lugendo, et detestando peccata secundum omnem excessum: ergo istæ virtutes morales non consistunt in medio etiam ex parte materiæ.

Et confirmatur, quia ex parte operationis virtuosæ non datur aliquis terminus, sed potest in infinitum crescere, et perfici, ut patet si quis magis, ac magis intense operetur opera alicujus virtutis; ergo si ex parte operationis non datur medium et determinata regula, neque dabitur ex parte materiæ regulabilis. Patet consequentia, quia materia regulabilis est ipsa operatio, seu actus appetitus sensitivi, quem vocamus passionem; ergo si in ista operatione non est dare medium, sed potest in infinitum crescere secundum intentionem etiam passio illa, verbi gratia tristitiæ, vel timoris, aut concupiscentiæ, poterit crescere sine termino in infinitum, atque adeo materia ipsa virtutis, quæ est aliqua ex his passionibus poterit manere sine medio, et salvari virtus cum abundantissima tristitia vel timore, vel concupiscentia, cum tamen virtutes ponantur ad hujusmodi nimietates moderandas, etiam in intensione operationis.

XVI. Respondetur ex D. Thoma in hac quæstione LXIV, articulo primo ad secundum et tertium, quod virtutes istæ, quæ aliquid magnum, et quasi extremum operantur ex parte materiæ, tendunt quidem in aliquid quod absolute, et in se consideratum est extremum; comparative vero, et relate ad circumstantias, quæ hic et nunc occurrunt non est extremum, sed medium, seu mediocre,

quia proportionatum illi. Et ita in proportionem virtutes istæ respiciunt medium, et constituunt illud, in quantitate respiciunt extremum; et hoc est quod dicit philosophus IV ethicorum, capite tertio: « Quod magnanimus est quidem magnitudine extremus, eo autem quod ut oportet, medius. » Nam, verbi gratia, in magnificentia magnitudo sumptus quæ in se absolute considerata magna est, si consideretur relate ad cultum Dei pro quo fit, ad personam a qua fit, verbi gratia, a rege, ad occasionem ex qua fit, verbi gratia, ob magnam victoriam, aut ingens aliquod beneficium, non censetur excedens, sed proportionatum, et debitum, et consequenter medium. In re enim morali idem est extremum, et medium, quod excedens vel proportionatum, debitum vel indebitum. Et sic id quod est magnum, et extremum secundum unam considerationem, secundum aliam est parvum, aut mediocre, seu medium. Et idem est de magnanimitate respectu magnorum honorum, si isti subjecto proportionati sint; de virginitate, quæ abstinet ab omni venere ut serviat Deo, et cogitet quæ Dei sunt, quod sine magna puritate, præsertim ab istis obscenis, esse non potest. Et paupertas relinquit omnia ut sequatur Christum, quia respectu istius sequelæ totus mundus est valde parum: *Et omnia arbitratus sum ut stercora*, inquit Paulus, *ut Christum lucrifaciam*. Et humilitas si valde deprimit animum, tamen respectu propriæ infirmitatis et defectibilitatis non est excessiva, sed proportionata annihilatio ante Deum. Pœnitentia vero non potest quidem habere excessum in lugendo peccata ex parte motivi principalis, quod est dilectio Dei super omnia, et detestatio peccati, sed potest habere excessum ex parte doloris sensibilis,

ut si tantus sit quod desperet, et non velit quietari, aut si satisfactiones assumptæ tales sint quod noceant vitæ, vel salutis. Et Judas pœnitendo peccavit quia laqueo se suspendit.

XVIII. Ad confirmationem respondetur, quod intensio, et augmentum operationis virtutis potest esse duplex, vel ex parte regulationis, et motivi, quod est formale, ut si quis intense, et summo studio conetur ut prudenter se gerat, et regulate. Et intensio talis in operatione non facit excessum in virtute, sed magis ac magis radicitur, et perficitur in ea. Vel potest excessus, et intensio ipsius operationis tenere se ex parte ejus quod materiale est in operatione, scilicet ex parte ipsius passionis ut mera passio est, verbi gratia, quod sit valde intensa tristitia in pœnitentia, excessiva audacia in fortitudine, etc. Sic enim istæ operationes degenerant in vitium ex nimietate intensiois, debetque moderari a prudentia. Unde et Paulus dicit II ad Corinth. II, de illo incestuoso pœnitente: *Sufficit illi quæ ejusmodi est, objurgatio hæc quæ fit a pluribus, ita ut e contrario magis donetis, et consolemini, ne abundantiori tristitia absorbeat qui ejusmodi est*: ubi modum ponit pœnitentibus in objurgatione, et in tristitia habenda. Et II Esdræ VIII, dixit Esdras populo flenti, et lugenti propter verba legis, quæ audierat: *Dies sanctificatus est Domino Deo nostro, nolite lugere, et nolite flere*. Itaque intensa nimietas in passionibus semper est reprimenda, quod est ponere medium ex parte materiæ, intensio vero ex parte regulationis, et prudentiæ nunquam est nimia, neque excessus; sed magis perfecta virtus.

XIX. Dico secundo: In virtutibus intellectualibus etiam datur medium et regulatio ex parte objecti; tum in

virtutibus speculativis, tum in practi-
cis. Et quidem in virtutibus spe-
culativis medium est ipsa regulatio
veritatis, quæ consistit in eo quod
est vel non est, sive certo attinga-
tur, sive probabiliter. Extrema au-
tem sunt variæ falsitates, et contra-
riæ opiniones, quæ possunt contra
istam veritatem imaginari, et dici,
ut verbi gratia, si quis dicat hanc
veritatem: Christus incarnatus est.
Contra illam potest quis dicere fal-
sifitatem per unum extremum di-
cendo: Non est Christus incarna-
tus; alius per excessum dicendo:
Plures Personæ divinæ sunt incar-
natæ. Et sic est in aliis veritati-
bus.

XX. In practicis etiam id constat,
quia practicæ virtutes vel sunt
artes circa factibilia, vel prudentia
circa agibilia. Et quidem artes ver-
santur circa materiam reducibilem
ad mensuram, et regulationem, et
de se capacem excedendi illam re-
gulam penes excessum, et defectum:
ergo respiciunt aliquod medium, id
est, aliquam mensurationem in illa
materia a se præstandam. Antece-
dens constat inductione in singulis
artibus, in quibus maxime attendi-
tur regula, et proportio secundum
quam debet artificium fieri, ut ver-
bi gratia, in cathedra, vel in veste
facienda, ut non excedatur propor-
tio talis artefacti, neque in plus, ne-
que in minus, et idem est in aliis.
Prudentia autem maxime consistit
in medio, cum ipsa ponat medium,
et regulationem in aliis virtutibus,
et sic si ponit aliis medium, oportet
quod ab ipso non declinet. Unde
videmus quod circa prudentiam
contingit peccare, et per defectum
ut imprudentia, et per excessum ut
astutia. Unde etiam Romanorum
xii dicitur: *Non plus sapere quam
oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem*,
quod utique in omnibus vir-
tutibus intellectualibus habet locum.

Nec oportet ad hoc ut virtutes istæ
sint in medio, quod eis imponatur
regulatio ab aliis virtutibus, sicut
morales virtutes accipiunt regula-
tionem a prudentia, sed virtutes in-
tellectuales regulantur ab ipsis ob-
jectis, quæ apprehendunt per se: vir-
tutes vero morales a ratione dirigun-
tur, quia voluntas per apprehensio-
nem dirigitur, nec per se immédia-
te potest objectum percipere ut ab
eo in se reguletur.

XXI. Dico tertio: Virtutes theologi-
cæ per se, et ex parte materiæ circa
quam versantur non consistunt in
medio. Per accidens autem, et ex
parte nostri possunt in medio con-
sistere, et similiter ex parte objecti
secundarii. Ita sumitur ex D. Tho-
ma in quæstione LXIV, art. IV, et in
2-2, quæst. XVII, art. V ad secun-
dum, et communiter auctores. Nec
absolute dissentit Scotus in III, dist.
XXVI, quæstione unica, §. Ad pri-
mum argumentum. Nam revera
medium, quod agnoscit in fide, vel
aliis virtutibus theologicis, solum
est medium ex parte nostri, licet
hoc ipse appellet medium simplici-
ter. Cæterum S. Thomæ sententia
simpliciter est verior, quia illa vir-
tus habet medium per se, et simplici-
ter, quæ habet illud ex parte ma-
teriæ. Et illa materia per se recipit
medium, quæ est capax habendi
extrema, reducitur autem ad me-
dium per aliquam regulam. Ubi er-
go materia alicujus virtutis non est
capax habendi extrema, non indi-
get regula. Virtutes autem theologi-
cæ habent pro materia circa quam
versantur ipsum Deum in se, seu fi-
nem ultimum supernaturalem; Deus
autem est suprema regula rationis,
non regulabile aliquid, neque capax
deficientiæ, aut excessus a regula;
ergo non consistit talis virtus in
medio ex parte materiæ, id est, non
reducit illam ad medium, et ad re-
gulationem, sed attingit illam ut

regulam omnium. Unde et S. Ber-
nardus in libro de diligendo Deo,
dicit: « Charitatis modum esse, sine
modo diligere. »

XXII. Quod vero per accidens pos-
sint virtutes theologicæ habere me-
dium; tum ex parte subjecti, et mo-
di operandi ex parte nostri; tum ex
parte objecti secundarii, declaratur,
nam in primis quod attinet ex parte
nostri, constat in fide, quæ destrui
potest per extremos errores, et ex-
treme contrarios, sicut aliqui hære-
tici dixerunt Deum ita esse unum,
quod non solum in substantia, sed
etiam in Persona usus est: alii e
converso sic multiplicari Personas
in Deo, quod etiam multiplicatur
substantia. Similiter ex parte nostri
modi operandi peccatur contra fi-
dem per defectum, ut quando quis
difficile credit, ita quod etiam stan-
tibus debitis motivis tenuit credere:
peccatur etiam per excessum, ut
quando etiam ex levissimis motivis
credit, nam qui cito credit, levis
est corde. Similiter in spe datur
medium inter præsumptionem, et
desperationem, ut qui nimium sperat
præsumendo quod sine meritis
poterit consequi gloriam, aut qui
deficit non sperando in misericor-
dia divina. In charitate etiam po-
test quis excedere, aut deficere ex
parte objecti secundarii, ut si tan-
tum vellet diligere creaturas, quod
etiam dæmones, vel damnatos dili-
geret, aut si deficeret nolendo ho-
mines amare.

XXIII. Quomodo autem dicatur
hoc medium in virtutibus theologi-
cis esse per accidens, et ex parte
nostri, cum tamen Scotus velit, quod
sit medium per se? Facile hoc per-
cipitur, considerando quod circa
Deum secundum se non est nimietas
in credendo, sed secundum æs-
timationem nostram, quia male for-
mamus æstimationem, et apprehen-
sionem de Deo. Fidei autem valde

per accidens est, quod nos talem,
vel talem apprehensionem de Deo
formemus. Et similiter quod levibus,
vel gravibus motivis ducamur in
credendi. Et in spe non est nimietas
in sperando de misericordia di-
vina in se, sed prout ducitur ex pra-
va nostra æstimatione id eo, quod
requiritur ex parte nostra, scilicet
quod non sine meritis speremus,
nec sinistre apprehendamus divi-
nam misericordiam, quasi etiam
sine meritis salvet. Hæc sinistra
existimatio ex parte nostri se tenet,
et per accidens se habet ad veram
secundum se, et secundum pro-
priam materiam, quæ est Deus
in se.

ARTICULUS II.

Quomodo fit connexio in virtutibus.

I. Secunda proprietas virtutum
est connexio inter ipsas. Est autem
connexio ista virtutum duplici mo-
do considerabilis, aut aliquarum
virtutum inter se, aut cum aliis.
Cum enim fit triplex ordo, et linea
virtutum, scilicet intellectualium,
moralium, et theologicarum, potest
in unoquoque genere, et ordine con-
siderari dupliciter ista connexio,
uno modo inter se, id est, inter illas
quæ sunt ejusdem ordinis, et gene-
ris, verbi gratia omnes intellectua-
les inter se, omnes morales inter vir-
tutes diversi generis, verbi gratia
intellectuales cum moralibus, vel
theologicis, aut e contra. Et sic pos-
sunt diversæ combinationes fieri ex
uno genere virtutum ad aliud, et e
contra. Nomine autem connexionis
intelligimus dependentiam unius
virtutis ab alia, ita ut una non pos-
sit stare sine alia in subjecto. Quæ
dependentia, et connexio potest es-
se, vel quantum ad essentiam, et
substantiam virtutum, vel quantum